

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Παιδαγωγικές προτάσεις για τη λειτουργία της ομάδας

Ο εκπαιδευτικός ως εμπυχωτής της ομάδας μαθητών του δικτύου «Βιώσιμη Πόλη»

Λίγα λόγια για αρχή

Είστε εσείς αυτοί που καλείστε να αναπτύξετε το ενδιαφέρον των μαθητών σας για τα ζητήματα της αστικής βιωσιμότητας. Αρχικά πρέπει να οργανώσετε και να εμπυχώσετε στη συνέχεια τη μαθητική σας ομάδα για τη συμμετοχή της στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο «Βιώσιμη Πόλη». Ίσως σκέφτεστε ότι δεν έχετε τη γνώση και την εμπειρία για αυτό τον ρόλο. Είναι γεγονός ότι οι πανεπιστημιακές σχολές, εκτός εξαιρέσεων, προσφέρουν κυρίως γνώσεις και τέτοιου είδους βιωματικές ομαδικές δραστηριότητες είναι εκτός του προγράμματος σπουδών τους. Είναι επίσης αναγνωρισμένο ότι ως μαθητές δεν γνωρίσαμε «εκ των έσω» τέτοιες μεθόδους, δεν τις βιώσαμε ως παιδιά, ώστε να τις ανακαλέσουμε ως εμπειρία. Παρά την πιθανή έλλειψη εμπειρίας, για μας έχει σημασία «ο παιδαγωγικός έρωτας» του καθενός και καθεμιάς που αναλαμβάνει ένα τέτοιο έργο. Αν υπάρχει, πιστεύουμε ότι θα ξεπεραστούν οι όποιες δυσκολίες και τα πιθανά αλλά θεμιτά «λάθη» στο ταξίδι της εξερεύνησης με τα παιδιά.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού - εμπυχωτή

Ως συντονιστής της ομάδας, είστε ο σύνδεσμος της για την αλληλεπίδραση της στο Δίκτυο με τις άλλες σχολικές μονάδες και για την επικοινωνία με τα πρόσωπα του Σχολείου (διευθυντής, καθηγητές), με τους υπεύθυνους Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων ή Σχολικών Δραστηριοτήτων, με το σύλλογο γονέων και τους κοινωνικούς φορείς κλπ. Πέρα από αυτό σας προτείνουμε να λειτουργήσετε παράλληλα σε τρία επίπεδα:

- Από την μια σαν άτομο, που ενδιαφέρεται για τα κοινά, για αυτό που συμβαίνει στην πόλη του, για τον τρόπο που παίρνονται οι αποφάσεις, υπέρ ποίου γίνονται οι όποιες παρεμβάσεις και ως «πολιτικό όν» με αειφορικές αξίες, όπως η αλληλεγγύη, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η αυταξία της φύσης κ.ά.
- Ως εκπαιδευτικός που νιώθετε το καθήκον να θίξετε τέτοια θέματα μέσα στο σχολικό χώρο, για να προετοιμάσετε τις επόμενες γενιές για τον ρόλο του ενεργού πολίτη.

- Ως παιδαγωγός-εμπυχωτής της ομάδας που λειτουργεί με διευκολυντικό τρόπο και με μη κατευθυντικές παρεμβάσεις, για να αναπτυχθεί το ουσιαστικό ενδιαφέρον σύμφωνα με τις παιδαγωγικές Αρχές της Εκπαίδευσης για την Αειφορία.

Οι Παιδαγωγικές Αρχές του Δικτύου «Βιώσιμη Πόλη»

Οι Παιδαγωγικές Αρχές της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη που αποτελούν και την παιδαγωγική προσέγγιση του δικτύου είναι:

- Η εποικοδομητική προσέγγιση της γνώσης, η επικέντρωση στον κάθε μαθητή, σε αυτό που είναι και όχι στο τι θα έπρεπε να είναι
- Η ουσιαστική συνεργασία των μελών της ομάδας
- Η ανάλυση και αποσαφήνιση των αξιών που καθορίζουν τις αποφάσεις των άλλων και τις δικές μας
- Η κριτική σκέψη, η αμφισβήτηση και η προσπάθεια για αλλαγή της κοινωνίας και του εαυτού μας
- Η ολιστική και συστημική ματιά στα ζητήματα της αειφορίας
- Η ουσιαστική συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και η ανάπτυξη της ικανότητας δράσης

Η αυθεντικότητα του εμπυχωτή

Ξεκινήστε θεωρώντας τον εαυτό σας μαθητή και όχι ειδήμονα. Μπορείτε κάλλιστα να δηλώσετε στην ομάδα ότι δεν θεωρείτε τον εαυτό σας αυθεντία, και ότι θα προσπαθήσετε να ξεφύγετε από τον συνήθη ρόλο του δασκάλου-καθηγητή σαν να είστε και εσείς εξερευνητής σε αυτή την προσπάθεια. Η δική σας αυθεντικότητα θα βοηθήσει την ομάδα. Αν συναντήσετε δυσκολία στο να μιλήσουν τα παιδιά, αρχικά για το ζήτημα της Βιώσιμης Πόλης, μην διστάσετε να «καθρεφτίσετε» αυτή την αδυναμία και να ρωτήσετε, γιατί συμβαίνει. Αφήστε τελευταία τη δική σας τοποθέτηση.

Ξεκινήστε θεωρώντας τον εαυτό σας μαθητή και όχι ειδήμονα. Μπορείτε κάλλιστα να δηλώσετε στην ομάδα ότι δεν θεωρείτε τον εαυτό σας αυθεντία, και ότι θα προσπαθήσετε να ξεφύγετε από τον συνήθη ρόλο του δασκάλου-καθηγητή σαν να είστε και εσείς εξερευνητής σε αυτή την προσπάθεια. Η δική σας αυθεντικότητα θα βοηθήσει την ομάδα. Αν συναντήσετε δυσκολία στο να μιλήσουν τα παιδιά, αρχικά για το ζήτημα της Βιώσιμης Πόλης, μην διστάσετε να «καθρεφτίσετε» αυτή την αδυναμία και να ρωτήσετε, γιατί συμβαίνει. Αφήστε τελευταία τη δική σας τοποθέτηση.

Το να εκφράσετε στην ομάδα το δικό σας προσωπικό ενδιαφέρον ως πολίτης για τα ζητήματα της «πόλης» και τα δικαιώματά σας, για τις διαδικασίες που ακολουθούνται στις συναντήσεις σας ή για ό,τι γίνεται την κάθε στιγμή, βοηθά τους συμμετέχοντες να εκφράσουν και τις δικές τους απόψεις. Με ερωτήσεις για τη δική τους εμπειρία μπορεί να ξεκινήσει μια πρώτη τοποθέτηση-συζήτηση. Παρά το ότι καλείστε να λειτουργήσετε μη κατευθυντικά στην ομάδα, είναι θεμιτό να επηρεάζετε τους μαθητές με την αλήθεια σας, χωρίς να επιβάλλετε τις απόψεις σας. Μπορείτε αν θέλετε να παρουσιάσετε σαν αφορμή κάποιες φωτογραφίες ή βίντεο για τα ζητήματα που «συγκινούν» εσάς προσωπικά.

Ακόμα και αν η ομάδα δεν ενδιαφέρεται αρχικά για το θέμα που εισάγετε, πολλοί μαθητές μπορεί να οικειοποιηθούν τις απόψεις σας στα πρώτα στάδια. Μην ξεχνάτε ότι πιθανώς δεν ήταν δική τους πρωτοβουλία η συγκρότηση αυτής της ομάδας που έχει ένα θέμα και πρέπει να παράγει έργο. Μην ενοχοποιήσετε σαν προοδευτικός εκπαιδευτικός, ότι χειραγωγήσατε τους μαθητές σας με την τοποθέτηση σας. Ίσως στην πορεία τα παιδιά αποκτήσουν πραγματικό προσωπικό ενδιαφέρον για τα ζητήματα που τίγονται και εμπλακούν αυθεντικά στην ζωή αυτής της ομάδας. Αν συμβεί αυτό, τότε πιστεύουμε ότι μπορεί να επιτευχθεί και ο στόχος μας, που είναι η διαμόρφωση της στάσης των μαθητών για την αειφορία της πόλης τους.

Μέχρι όμως να επιτευχθεί αυτός ο στόχος πρέπει να αποδεχθούμε το γεγονός ότι ο εμπυχωτής ανάλογα με την ομάδα του, τις περιστάσεις, τον χρόνο, το σχολικό θεσμικό πλαίσιο ή τις υποχρεώσεις μπορεί ανά περίπτωση να δείξει ένα πιο «κλασσικό παρεμβατικό πρόσωπο», να μοιράσει ο ίδιος τη δουλειά, να ζητήσει αποτελεσματικότητα, να κατευθύνει τη συζήτηση και να επικεντρωθεί στο παραγόμενο έργο, ιδίως όταν τα μέλη δεν είναι συνηθισμένα σε μη κατευθυντικές διαδικασίες. Μην διστάσετε λοιπόν να προβάλλετε και τις δικές σας προσδοκίες και να επηρεάσετε την ομάδα όταν αναγνωρίζετε ότι με αυτόν τον τρόπο ανταποκρίνεστε περισσότερο στις ανάγκες των μελών, παρά αν επιμένετε σε μια στάση: «Πείτε εσείς τι θα κάνουμε», που πιθανόν να φέρει την αμηχανία την ομάδα. Μπορείτε να επηρεάσετε τους μαθητές λοιπόν χωρίς να επιβάλλετε την άποψή σας!

Η αποδοχή του Άλλου

Ζητήστε τις απόψεις όλων για τα ζητήματα που τίξατε πρώτα εσείς ή άλλοι μαθητές. Φροντίστε να έχετε ικανό χρόνο για επικέντρωση στο πρόσωπο του κάθε μαθητή. Πολλοί μαθητές δεν μπορούν να εκφραστούν, όπως άλλοι. Δείξτε σε όλους ότι ενδιαφέρεστε ουσιαστικά και για τη δική τους άποψη. Αποδεχτείτε και τη σιωπή ενός μέλους ή την άρνησή του για συμμετοχή. Αν ένα μέλος της ομάδας επιθυμεί κάποια στιγμή να παραμείνει στο περιθώριο, θα πρέπει να έχει αυτήν την ελευθερία. Ο εμπυχωτής δεν πιέζει επιβάλλοντας τους κανόνες που θα οδηγήσουν την ομάδα προς τους δικούς του στόχους.

Ίσως κάποιοι μαθητές να συγκινούνται από την κατάσταση της γειτονιάς ή της πόλης τους, άλλοι από τον τρόπο που παίρνονται οι αποφάσεις για τα κοινά, άλλοι για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους ως πολίτες, άλλοι από τη διαδικασία της ομάδας, κ. ά. Είναι θεμιτό όμως να εκφραστούν και αντιρρήσεις ή αδιαφορία για το θέμα. Ίσως αυτό είναι μια ευκαιρία για μια ουσιαστική συζήτηση για τη συμμετοχή του καθενός μας στα κοινά και την πιθανή απογοήτευση που νιώθουμε κάθε φορά που το επιχειρούμε. Ακούστε τις απόψεις αυτές και αποδεχθείτε κατ' αρχήν το τι εκφράζουν, ανακαλώντας την αντίδραση που πιθανόν είχατε και σεις σαν έφηβος σε κάθε τι «που επιβάλλεται από πάνω». Ο εμπυχωτής δημιουργεί ένα κλίμα ψυχολογικά ασφαλές για κάθε μέλος της ομάδας, ιδιαίτερα όταν διακινδυνεύει να εκφράσει κάτι προσωπικό, άτοπο ή αρνητικό, ώστε να νιώθει ότι οποιαδήποτε στιγμή θα υπάρχουν τουλάχιστον εσείς που θα τον σέβεστε αρκετά. Μην προβάλλετε τις προσωπικές σας απόψεις για ότι ακούσατε παρά μόνο στο τέλος, αν σας ζητηθεί. Απλά, ακούστε με προσοχή και ζητήστε την τοποθέτηση των υπόλοιπων μελών της ομάδας για την «αλήθεια» μιας τέτοιας αρνητικής άποψης.

Είναι θεμιτό το κάθε μέλος να δηλώσει το πώς και πότε θα ενταχθεί σε κάποια μικρή ομάδα σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα του. Πολλές φορές αξίζει τον κόπο απλά να περιμένουμε ακούγοντας, προτείνοντας και συνοδεύοντας το πρόσωπο που δυσκολεύεται να συμμετάσχει.

Η ακρόαση

Ο εμπυχωτής, όταν μιλούν τα παιδιά, είναι παρών με ολόκληρο το πρόσωπό του, με τη φυσική του παρουσία, με τη γνωστική αλλά και τη συναισθηματική του πλευρά. Ακούει με όσο μεγαλύτερη προσοχή, ακρίβεια και ευαισθησία μπορεί το κάθε μέλος της ομάδας που εκφράζει επιφανειακά ή και βαθύτερα τον εαυτό του. Προσπαθεί με ενσυναίσθηση να ανταποκρίνεται στα αισθήματα που εκφράζονται, χωρίς όμως να χάνει και τα δικά του όρια. Δηλώνει το τι άκουσε ή αισθάνθηκε, επαναδιατυπώνοντας τα όσα άκουσε. Φανερώνει ακόμα και με την έκφραση του προσώπου, με τη στάση του σώματος του, ότι ακούει με προσοχή τον συνομιλητή του. Αυτό φαίνεται να βοηθά τον μαθητή να μιλήσει περισσότερο για τα ζητήματα του. Δεν βιάζεται, ευχαριστεί και επιβραβεύει το κάθε μέλος για τη συμμετοχή του και ζητά πάντα να εκφραστούν και οι απόψεις και άλλων μαθητών στα όσα ειπώθηκαν.

Η πρόταση

Ζητείστε τις προτάσεις των μελών για το τι θα ακολουθήσει, και το πώς σκοπεύουν να συνεχίσουν τη δουλειά. Αν υπάρχουν μπορείτε να τις συζητήσετε και να αποφασίσετε από κοινού τον τρόπο δουλειάς. Αν τα μέλη νιώθουν άβολα στο να προτείνουν κάτι επί της διαδικασίας, αφού ρωτήσετε για να το επιβεβαιώσετε, μη διστάσετε να το κάνετε εσείς παίρνοντας την σύμφωνη γνώμη τους. Φροντίστε, ώστε οι προτάσεις σας να είναι ξεκάθαρες και κατανοητές και προσπαθήστε πάντα αυτές να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της ομάδας που μπορεί να είναι διαφορετικές από τις δικές σας! Ρωτήστε για πιθανές δυσκολίες που υπάρχουν στην εφαρμογή τους. Αποφύγετε, αν είναι δυνατόν να τοποθετηθείτε για το τι θα κάνουν οι ομάδες, αλλά προσανατολίστε τις προτάσεις σας στο πώς θα δουλέψουν.

Η συνοδεία

Συνήθως, οι εκπαιδευτικοί μετά τη διαδικαστική πρόταση, όταν μοιράζεται η δουλειά σε μικρότερες ομάδες «αποχωρούν» από το προσκήνιο και τις αφήνουν να δουλέψουν «μόνες» τους, παρεμβαίνοντας μόνο περιστασιακά και πολλές φορές εκ των υστέρων σε μια δυσλειτουργία τους. Υπάρχουν, όμως, ομάδες που έχουν την ανάγκη της βοήθειας σας στο να αντιμετωπιστεί η πιθανή αδυναμία κάποιων μελών να συμμετέχουν ουσιαστικά ή η υπερβολική εμπλοκή και κατευθυντικότητα των δραστηρίων μελών της. Ο εμπυχωτής της ομάδας «κάθεται» δίπλα και συνοδεύει την κάθε ομάδα στην πορεία της, παρεμβαίνοντας, αν χρειαστεί, και προτείνοντας λύσεις για τον «τρόπο» που δουλεύει, και όχι σαν ελεγκτής της πορείας της ή για το τι κάνει κάποιο μέλος. Η διακριτική παρουσία του και η επικεντρωμένη παρέμβαση στον τρόπο δουλειάς φαίνεται ότι μπορεί να αναβαθμίσει την αποτελεσματικότητά της.

Η προσωπική εμπλοκή των μελών της ομάδας

Για τη δημιουργία εμπειριών «ενεργού πολίτη»

Είναι σημαντικό από την αρχή ακόμα τα παιδιά να εμπλακούν προσωπικά και σύμφωνα με τις ανάγκες τους στο πρόγραμμα που τους προτείνεται. Τα ζητήματα της αστικής αειφορίας στην πόλη που ζει ο καθένας μας, επειδή άπτονται της καθημερινότητας όλων και έχουν σχέση με την ποιότητα της ζωής μας, ίσως αγγίζουν και τα ίδια τα παιδιά σαν πρόσωπα που ζουν μια δύσκολη καθημερινότητα στο άστυ σήμερα. Εδώ κρίνεται σημαντική και η προσωπική σας τοποθέτηση στα ζητήματα αυτά καθώς και η εμπλοκή σας στη ζωή της ομάδας. Η αίσθηση που μπορεί να έχουν τα μέλη, ότι αγωνίζονται – μαζί σας – να αλλάξουν τα πράγματα για το κοινό καλό, κάτι πολύ σημαντικό για τον τόπο μας, είναι κατά την γνώμη μας το βασικό κίνητρο για τη συμμετοχή του καθενός/μιας στην όλη προσπάθεια. Εξηγήστε κατ' αρχάς το γιατί είστε εσείς σε αυτήν την ομάδα και ποια είναι τα δικά σας προσωπικά κίνητρα. Αν σας συγκινούν πραγματικά τα θέματα που θίγεται και αν ενδιαφέρεστε για την ομάδα, τότε ίσως εμπνεύσετε και τα παιδιά σας. Η αυθεντικότητα σας δεν μπορεί να κρυφτεί. Οι μαθητές «ξέρουν» τι σκέφτεστε για αυτούς και για τα ζητήματα που θίγονται και αναγνωρίζουν και την παραμικρή λεπτομέρεια προσποίησης ακόμα και στα μη λεκτικά σήματα που τους δίνετε.

Είναι επίσης σημαντικό να βιώνουν όλα τα μέλη συνεργατικές εμπειρίες και δημοκρατικές διαδικασίες σε μια ομάδα που «παραδέχονται», να παίρνουν ικανοποίηση από τις σχέσεις που δημιουργούνται, να εκφράζονται και να νιώθουν ότι ανήκουν σε αυτήν. Όμως, για να αρχίσουν να μιλάνε για το γιατί είναι σε αυτήν την ομάδα, για το τι τους απασχολεί στην καθημερινότητα της πόλης που ζουν, για να φανερώσουν τη δική τους ματιά, ίσως χρειαστεί να ενδιαφερθείτε πραγματικά για αυτούς και να τους ακούσετε με προσοχή!

Η αίσθηση του «ανήκειν» σε μια ομάδα

Κάθε μέλος μιας ομάδας, ιδίως στην αρχή, παρουσιάζει το καθημερινό του δημόσιο πρόσωπο, αυτό που είναι γνωστό στην τάξη, ως "ο καλός μαθητής", "ο αρχηγός", "το φυτό", κλπ. Πολλοί ίσως νιώθουν άβολα με αυτούς τους χαρακτηρισμούς και επιθυμούν κάτι άλλο για τον εαυτό τους. Δικό σας έργο είναι η ανάδυση των δυνατών σημείων του κάθε μέλους πέρα από τις «ταμπέλες» που τους δίνονται και παίζουν κομβικό ρόλο στη σχολική καθημερινότητα τους. Η αποκάλυψη, όμως, του πραγματικού εαυτού γίνεται σταδιακά, όταν δημιουργηθεί ένα κλίμα ψυχολογικά και συναισθηματικά ασφαλές. Ο εμπυχωτής θα πρέπει να ορίζει κάθε φορά τα όρια αυτής της αποκάλυψης αλλά και να φροντίζει μόνιμα για ένα ασφαλές κλίμα, όπου η αποκάλυψη αυτή όχι μόνον δεν θα εκθέσει το μέλος της ομάδας στα συνήθη πειράγματα, αλλά θα γίνει και βοηθητική διεργασία αυτογνωσίας και έρευνας για όλους!

Η προσωπική εμπλοκή θεωρείται δεδομένη, όταν με τον καιρό τα μέλη είναι πιο αυθόρμητα, πιο ανεκτικά και πιο συνεργάσιμα. Όταν μπορούν να απολαμβάνουν τη συμμετοχή τους, να παίρνουν ευχαρίστηση από την επαφή και τη συνεργασία τους, να εκφράζονται ελεύθερα, ειλικρινά με χιούμορ και αυτοπεποίθηση. Όταν παραδέχονται πιο εύκολα την άγνοιά, τις ανάγκες και τα ελ-

λείμματά τους. Όταν θέλουν να βοηθήσουν τους άλλους, ζητούν βοήθεια από τους άλλους και συνεργάζονται με προθυμία με τον καθένα ή καθεμιά.

Η υπευθυνότητα και η πρωτοβουλία των μαθητών

Είναι επίσης σημαντικό για το κάθε μέλος, το να νιώθει δεσμευμένο στη διεκπεραίωση κάποιου έργου ή στο να παρουσιάσει την δουλειά του μαζί με την ομάδα του στην επόμενη συνάντηση. Μπορεί οι συζητήσεις να γίνονται σε «μη κατευθυντικό» κλίμα, αλλά, όταν έρθει η ώρα της πράξης πρέπει να είναι πολύ ξεκάθαρο στον καθένα το τι υποχρεώσεις έχει αναλάβει εθελοντικά στην ολομέλεια ή στην υποομάδα του. Εξηγήστε στην ομάδα σας το γενικό σχέδιο που έχετε στον νου σας και τις απαιτήσεις από τα χρονοδιαγράμματα. Πολλοί μαθητές νιώθουν άβολα, όταν δεν είναι ξεκάθαρο το τι θα κάνουν και αντιδρούν αρνητικά στην «χύμα» κατάσταση που πιθανόν να επικρατεί ως προς την ανάθεση συγκεκριμένου έργου ή τη μη αναζήτηση ευθυνών για κάτι που δεν έγινε. Είναι θεμιτό να αναλαμβάνει κάποιο μέλος λίγα, να δηλώσει την προσωρινή του αδυναμία του για δεσμεύσεις, αλλά αυτό πρέπει να δηλώνεται στην ομάδα. Μην αντιμετωπίζετε με υπερβολική αυστηρότητα τα «αμελή» μέλη και μην επικεντρώνεστε ως συνήθως στα πιθανά αρνητικά

σημεία της συμμετοχής τους. Προβληματιστείτε φανερά στην ολομέλεια για το τι συμβαίνει, δηλώνοντας ότι περιμένετε περισσότερα για τις δυνατότητες που ξέρετε ότι έχουν και μην τα εκθέτετε στην μεγάλη ομάδα που μπορεί να ασκήσει πολύ σκληρή κριτική κάποιες φορές. Οι μικρές ομάδες ξέρουν καλύτερα να αντιμετωπίζουν την επιβάρυνση που δέχονται από κάποιο μέλος, όταν δεν προσφέρει τα συμφωνημένα. Στην ολομέλεια επιβραβεύστε τους/τις συνεπείς και ρωτήστε το πώς δούλεψαν και τι δυσκόλεψε τις ομάδες στο να ανταποκριθούν στις ευθύνες που ανέλαβαν.

Άλλα κίνητρα για συμμετοχή

Μπορείτε τέλος να αναφερθείτε -χωρίς να επικεντρωθείτε- στα «κλασσικά» κίνητρα των περιβαλλοντικών ομάδων, όπως είναι οι έξοδοι από την τάξη, οι επισκέψεις, οι μελέτες πεδίου, οι πιθανές εκδρομές. Επίσης μπορείτε να αναφέρετε τη χρήση του διαδικτύου για την επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας σας, όπως και με άλλους μαθητές ανά την Ελλάδα, καθώς στις υποχρεώσεις της συμμετοχής σας στο Δίκτυο «Βιώσιμη Πόλη» είναι και η παρακολούθηση της δουλειάς των άλλων μαθητικών ομάδων. Σε κάθε περίπτωση μας ενδιαφέρει η ανάπτυξη του εσωτερικού κινήτρου για την ενεργό συμμετοχή των μελών της ομάδας σας, παρά η οποιαδήποτε υλική ανταμοιβή από την εργασία τους που είναι θεμιτή, αλλά όχι πάντα ικανή για την ουσιαστική εμπλοκή

Διαδικαστικές πρακτικές για τις συναντήσεις σας

Η ανατροφοδότηση στο τέλος της κάθε συνάντησης

Φροντίστε να έχετε χρόνο, στο τέλος της κάθε συνάντησης, για τον απολογισμό και την ανατροφοδότηση των μαθητών. Ζητείστε την τοποθέτηση του κάθε μέλους για τον σκοπό αυτό. Ρωτήστε προσωπικά και τους μαθητές που «δεν σηκώνουν συχνά το χέρι τους», για να μιλήσουν. Είναι σημαντικό για τον καθένα και την καθεμιά να νιώθει ότι τα ζητήματα που τον/την απασχολούν αντιμετωπίζονται με φροντίδα και σοβαρότητα. Πρόκειται για μια σημαντική στιγμή της ομάδας, όταν τα μέλη της καλούνται να εκφράσουν τις απόψεις τους για το τι πήγε καλά, αν η ομάδα ή ο εμπυχωτής λειτούργησε θετικά, τι αποκόμισαν, τι τους δυσκόλεψε, ποιος έχει ανάγκη υποστήριξης, τι πρέπει να προσεχθεί ή να προετοιμαστεί καλύτερα την επόμενη φορά. Επιστρατεύστε την υπομονή σας! Η ουσιαστική δημοκρατία κωλυσιεργεί πολλές φορές!

Απολογιστικά πρακτικά ... & σημειώσεις!

Είναι θεμιτό να εκλέγεται προεδρείο της συζήτησης από τους μαθητές και να κρατούνται πρακτικά της απολογιστικής διαδικασίας από έναν γραμματέα της ομάδας, όπου θα σημειώνονται οι υποχρεώσεις των μικρών ομάδων για την επόμενη συνάντηση της ολομέλειας. Επίσης είναι χρήσιμο να αναλάβουν κάποια μέλη, ώστε οι αποφάσεις αυτές να ανακοινώνονται σε όλους μέσω email και γενικά να δοθεί μέριμνα στην ηλεκτρονική δικτύωση των μελών. Είναι σημαντικό για το κάθε μέλος, το να νιώθει δεσμευμένο στη διεκπεραίωση κάποιου έργου και να παρουσιάσει την δουλειά του μαζί με την ομάδα του στην επόμενη συνάντηση.

Ο αριθμός των μελών μιας ομάδας

Ζευγάρια ή τριάδες: Σχηματίζονται για την παραγωγή έργου σε ατομικό επίπεδο κατά τη συνεδρίαση της ολομέλειας ή της μικρής ομάδας. Είναι η μικρότερη αλλά και καταλληλότερη ομάδα, ιδιαίτερα όταν η δραστηριότητα απαιτεί έκφραση του βαθύτερου εαυτού, όταν χρειάζεται αποτελεσματικότητα σε λίγο χρόνο ή όταν οι μαθητές δεν έχουν αναπτύξει, -κυρίως στις μικρές ηλικίες- τις συνεργατικές τους δεξιότητες. Ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζονται αυτές οι μικρότερες ομάδες εξαρτάται από το βαθμό ανάπτυξης της ομάδας, τις απαιτήσεις της κάθε δραστηριότητας αλλά και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών. Μην ξεχνάτε ότι κάθε πρόσωπο της ομάδας έχει ανάγκη να έρθει σε στενή επαφή με κάποιο μέλος για προσωπική βοήθεια και υποστήριξη. Είναι στην κρίση του κάθε μέλους να διαλέξει το ίδιο τον «στενό συνεργάτη» του. Είναι θεμιτό να προτιμάται η δουλειά σε ζευγάρια, παρά η αυστηρά προσωπική ενασχόληση ενός και μόνο μέλους με ένα θέμα.

Μικρές ομάδες 3-5 μελών: Τα μέλη τους διατάσσονται συνήθως σε μικρούς κύκλους, απομονωμένους μεταξύ τους.

Είναι συνήθως ομάδες που αναλαμβάνουν ένα έργο κατά την διάρκεια της ολομέλειας. Συνήθως, τέτοιες ομάδες θα πρέπει να βρεθούν στο μεσοδιάστημα των συναντήσεων της ολομέλειας, για να συνεργαστούν για την παραγωγή κάποιου έργου, ώστε να παρουσιάσουν κάτι που ανέλαβαν

κατά τον καταμερισμό εργασίας.

Είναι θεμιτό να αλλάζουν τα μέλη της ανάλογα με το θέμα και τα ενδιαφέροντα των μελών, έτσι ώστε όλοι να έρθουν σε επαφή και συνδιαλλαγή μεταξύ τους. Μπορούν να έχουν, όμως, και πιο μόνιμο χαρακτήρα σύμφωνα με τις επιθυμίες των μελών για την καλύτερη αποτελεσματικότητα τους στην παραγωγή συγκεκριμένου έργου.

Παρουσιάζουν πολλά πλεονεκτήματα σε σχέση με την ολομέλεια. Αποτελούν το βασικό κύτταρο της συνεργασίας των μαθητών. Βοηθούν στην έκφραση των μελών, είναι λειτουργικές, δεν κωλυσιεργούν και μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα την αδυναμία κάποιων μελών να συνεργαστούν. Η μικρή ομάδα «ξέρει» τι μπορεί και τι έχει προσφέρει ο καθένας και η καθεμία που συμμετέχει. Τα μέλη της «αναγκαστικά» δεσμεύονται στο να βοηθήσουν, για να μην επιβαρύνουν την ομάδα με την αδιαφορία ή την μη ουσιαστική συμμετοχή τους.

Η μεγάλη ομάδα (ολομέλεια): Στη μεγάλη ομάδα μετέχουν όλα τα παρόντα μέλη με τις θέσεις τους σε κυκλική διάταξη.

Σχηματίζεται όταν η ολομέλεια πρέπει να ενημερωθεί για το έργο των μικρών ομάδων, να πάρει αποφάσεις για τη συνέχεια ή όταν κάποια μέλη επιθυμούν να εκφράσουν σε όλους μια άποψη, επιθυμία ή κριτική. Μπορεί να διακόπτεται για να βρεθούν οι μικρές ομάδες «ιδιαιτέρως» και να συγκροτείται ξανά αμέσως μετά, στο κλείσιμο μιας συνάντησης.

Ο αριθμός των μελών της ολομέλειας στην ιδανική της μορφή πρέπει να είναι περιορισμένος αναγκαστικά, επειδή στην ομάδα πρέπει να είναι διαθέσιμες όλες οι οδοί επικοινωνίας μεταξύ όλων των προσώπων. Προτείνεται ο αριθμός μελών της ομάδας να είναι μεταξύ 12 και 18. Αυτό θα βοηθήσει στην ουσιαστική και απρόσκοπτη λειτουργία της ολομέλειας. Αν τα μέλη όμως είναι περισσότερα είναι θεμιτό να μη ξεπερνούν τον αριθμό των 25 ατόμων. Σε αυτή την περίπτωση οι όποιες συζητήσεις ή ψηφοφορίες στην ολομέλεια πρέπει να προετοιμάζονται από πριν από μικρότερες ομάδες.

Το ξεκίνημα της ομάδας

Αν κάποιοι/ες δεν γνωρίζονται, στην καινούργια αυτή ομάδα που επιχειρείτε να συγκροτήσετε μπορείτε εσείς ή τα μέλη της ομάδας σας να προτείνετε παιχνίδια γνωριμίας που πιστεύετε ότι ταιριάζουν στην περίπτωση σας, από την εμπειρία σας ή από τη σχετική βιβλιογραφία. Σε κάθε περίπτωση μπορείτε να αρχίζετε την ολομέλεια με παιχνίδια έκφρασης και επικοινωνίας που δημιουργούν ένα ευχάριστο κλίμα και υπηρετούν την ιδέα ότι οι συμμετέχοντες/ουσες έρχονται στην ομάδα ως πρόσωπα που κινητοποιούνται από το ενδιαφέρον τους, παρά ως μαθητές για να βαθμολογηθούν.

Ενημέρωση για το δίκτυο και της υποχρεώσεις της ομάδας

Μπορείτε να εκφράσετε καταρχάς το δικό σας ενδιαφέρον για το δίκτυο σαν πολίτης, εκπαιδευτικός και εμπυχωτής της ομάδας των μαθητών. Ενημερώστε για τις δυνατότητες του Δικτύου, για τις υποχρεωτικές δραστηριότητες και παρουσιάστε διάφορα κίνητρα για την συμμετοχή σας σε αυτό. Ζητήστε τέλος την τοποθέτηση των μαθητών και αν έχετε τη σύμφωνη γνώμη τους, μπορείτε να προχωρήσετε σε συμφωνία για τον τρόπο της συνεργασίας σας, ορίζοντας πρόεδρο και γραμματέα της συζήτησης.

Η συμφωνία για τον τρόπο συνεργασίας (Συμβόλαιο συνεργασίας)

Πρόκειται για μια προσπάθεια για δημιουργία κανόνων λειτουργίας, με σκοπό να αναπτυχθεί καλύτερα η συνεργασία και η επικοινωνία όλων των προσώπων της ομάδας. Οι κανόνες αυτοί αναζητούνται και τίθενται από την πρώτη συνάντηση της ομάδας, αλλά μπορεί η ομάδα να επανέλθει σε αυτούς κατά την διάρκεια της χρονιάς.

Τα μέλη της ομάδας σας αντιλαμβάνονται από την πρώτη, ίσως, συνάντηση ότι δεν πρόκειται για μια υποχρεωτική διαδικασία, όπως τα μαθήματα του ωρολογίου προγράμματος και ότι ο εκπαιδευτικός δεν κατευθύνει την ομάδα απόλυτα, αλλά επιτρέπει «ασυνήθιστη ελευθερία» στις κινήσεις και στις εκφράσεις. Είναι σημαντικό, τότε, η ομάδα, μπροστά στην πιθανή αμηχανία της, να καθορίσει τους όρους συνύπαρξης με συμφωνία για τους κοινά αποδεκτούς κανόνες της λειτουργίας της (συμβόλαιο συνεργασίας της ομάδας). Για να γίνει αυτό, πρέπει να παρουσιαστούν οι στόχοι, οι δυνατότητες και οι προκλήσεις του προγράμματος -δικτύου «Βιώσιμη Πόλη» και να δηλωθούν οι προσδοκίες των μελών και του εκπαιδευτικού-συντονιστή.

Ο εκπαιδευτικός συμβάλλει με την παρέμβαση του στη θέσπιση κανόνων λειτουργίας της ομάδας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει εξ αρχής ένα γενικό καθορισμένο πλαίσιο από τις υποχρεώσεις της ομάδας στο δίκτυο «Βιώσιμη Πόλη». Αν ο εκπαιδευτικός έχει ο ίδιος καθορισμέ-

νους στόχους για τον τρόπο ή το αποτέλεσμα της συνεργασίας, τότε καλύτερα να τους θέσει από την αρχή στην ομάδα. Εκτός από τα ερωτήματα περί συνέπειας και δημοκρατικής λειτουργίας της ομάδας που πρέπει να απαντηθούν στους κανόνες λειτουργίας, είναι σημαντικό να θίξετε και θέματα δεοντολογίας στη χρήση των κωδικών πρόσβασης στην ηλεκτρονική πλατφόρμα επικοινωνίας και στην πιθανή χρήση φωτογραφιών, με πρόσωπα των μαθητών.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διεξαχθεί μετά από τη συζήτηση, ψηφοφορία για την επικύρωση των αποφάσεων. Στην πρώτη αυτή συζήτηση-απόφαση, ανάλογα με την ομάδα, ο εμπυχωτής-συντονιστής μπορεί να έχει ρόλο διευκολυντικό, αφήνοντας τα μέλη να αυτενεργούν ή ρόλο περισσότερο καθοδηγητικό. Στην περίπτωση που η ομάδα βρίσκεται σε αμηχανία να θεσπίσει τέτοιους κανόνες, μπορεί να αναφέρει περιπτώσεις δυσλειτουργίας της ομάδας, για να βοηθήσει τη συζήτηση. Όλα τα πρόσωπα της ομάδας μπορούν να θέτουν τους όρους της συνύπαρξης και να αναλαμβάνουν δεσμεύσεις για την τήρησή τους. Το συμβόλαιο καταγράφεται και είναι θεμιτό να είναι αναρτημένο, για να υπενθυμίζει τις δεσμεύσεις ή να τροποποιείται, όταν χρειάζεται.

Πιθανές παραβιάσεις των κανόνων αυτών από κάποια μέλη της ομάδας στο μέλλον μπορούν να αξιοποιηθούν από τον εκπαιδευτικό συντονιστή, για να γίνουν αντικείμενο συζήτησης, διαπραγματεύσεως, τροποποίησης ή και εμβάθυνσης στο σκεπτικό με το οποίο αποφασίστηκαν.

Πρακτικά και αυτό-αναθέσεις έργου για την επόμενη συνάντηση

Ο χρόνος και η διάρκεια των συναντήσεων ορίζονται από την ομάδα, αφού έχουν ληφθεί υπόψη οι όποιες άλλες υποχρεώσεις των μαθητών-μελών και καταβάλλεται προσπάθεια αυτές οι συναντήσεις να είναι σταθερές.

Αναζητήστε ένα χώρο που να είναι απομονωμένος οπτικά και ηχητικά. Μπορεί να είναι μία σχολική αίθουσα, κάποιος άλλος ελεύθερος χώρος ή αίθουσα υπολογιστών, που θα δεσμευτεί για τις συναντήσεις της ομάδας. Είναι θεμιτό να μοιράζετε την ευθύνη των πρακτικών θεμάτων στα μέλη της ομάδας σας. Μπορεί κάλλιστα να οριστεί μια ομάδα διαμόρφωσης του χώρου, κάποιιοι μαθητές μπορούν να βοηθήσουν στην ενημέρωση και υπενθύμιση των μελών για τις συναντήσεις ή την ετοιμασία των υλικών που χρειάζονται για κάθε συνάντηση.

Η προετοιμασία της επόμενης ολομέλειας και το έργο που πρέπει να γίνει μέχρι τότε, μοιράζεται στις μικρές ομάδες. Εσείς ή το προεδρείο μπορείτε να βοηθήσετε με ερωτήσεις τις μικρές ομάδες να σκεφτούν και να ανακοινώσουν το τι θα κάνουν μέχρι την επόμενη συνάντηση.

Για την καλύτερη επικοινωνία των μαθητών, καταγράφονται τα email τους σε λίστα από την αρχή. Το τι έχει αναλάβει η κάθε ομάδα μπορεί έτσι να κοινοποιηθεί με email σε όλους από τον/την «γραμματέα». Είναι θεμιτό να ενθαρρύνετε τα μέλη της ομάδας να επικοινωνούν ηλεκτρονικά και να φροντίζετε για την άμεση επίλυση των πιθανών δυσλειτουργιών που θα παρουσιαστούν.

Ανατροφοδότηση

Προτείνεται, σύμφωνα με τις οδηγίες, στο τέλος της πρώτης συνάντησης -όπως και σε κάθε συνάντηση- να γίνεται μια ανασκόπηση του τι έγινε από τον εκπαιδευτικό ή τον πρόεδρο. Οι συμμετέχοντες στη συνέχεια, τοποθετούνται επί της διαδικασίας που ακολουθήθηκε, αναφέρουν το τι τους δυσκόλεψε και τι τους διευκόλυνε. Τα πρακτικά που έχουν κρατηθεί κοινοποιούνται σύντο-

μα σε όλους μέσω email από τον γραμματέα.

Για την ικανότητα συμμετοχής σε δημοκρατικές διαδικασίες

Οι μαθητές μας, όπως και εμείς, έχουν ήδη μια γενική εικόνα για το πώς γίνεται ο δημόσιος διάλογος στη χώρα μας, από τις καθημερινές δημοσιογραφικές εκπομπές, από τις αντιπαραθέσεις των καλεσμένων στα παράθυρά των τηλεοπτικών καναλιών ή από τις συνήθεις συνθηματικές δηλώσεις διαμαρτυρομένων και τις τοποθετήσεις των ομιλητών στην Βουλή. Η Εκπαίδευση για την Αει-

φορία δίνει έμφαση στην εξέταση και κριτική του τρόπου με τον οποίο παίρνονται οι αποφάσεις σε μια χώρα, σε ένα τόπο, στο ίδιο το σχολικό περιβάλλον. Στα πλαίσια αυτά είναι θεμιτό να δίνουμε προσοχή σε διαδικασίες που ευνοούν την ποιότητα του δημοκρατικού διαλόγου μεταξύ των παιδιών στην τάξη μας με την ίδια μεθοδικότητα που αντιμετωπίζουμε και τη γνωστική τους ανάπτυξη. Έχει υποστηριχθεί ότι η συνεχής και συνεπής συμμετοχή σε ομάδες αποτελεί εξαιρετική ευκαιρία για τη βίωση «δημοκρατικών εμπειριών». Στην πορεία αυτή είναι καλό να έχουμε υπόψη μας τις εξής αρχές:

- Τα παιδιά πρέπει ενημερωθούν και να κατανοήσουν τους στόχους και τη διαδικασία του προγράμματος και να έχουν λόγο σε αυτήν.
- Η δημοκρατική και οργανωτική δομή των συναντήσεων, καθώς και οι όποιες σχέσεις εξουσίας πρέπει να αποσαφηνίζονται σε όλους.
- Οι κανόνες της συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες πρέπει να είναι ξεκάθαροι και οι μαθητές να μπορούν να τους συνδιαμορφώνουν.
- Κανένα παιδί δεν αποκλείεται από την ομάδα λόγω έλλειψης ικανοτήτων και είναι ελεύθερο να αποχωρήσει, όταν το ενδιαφέρον του για το έργο της έχει μειωθεί.

Η πολιτική φύση των δημοκρατικών διαδικασιών και η αντιμετώπιση της «πραγματικότητας»

Όσοι από μας έχουν συντονίσει τέτοια προγράμματα και υιοθετούν τις δημοκρατικές αξίες στη λειτουργία της ομάδας τους πρέπει να υπερασπίσουν τις απόψεις τους στο ερώτημα: «Τι νόημα έχει το να εκπαιδεύουμε τα παιδιά να συμμετέχουν δημοκρατικά στην εξέταση των τοπικών ζητημάτων, όταν ακόμα και οι ενήλικες έχουν περιορισμένη ή μηδενική συνήθως συμμετοχή»; Οι εκπαιδευτικοί που θα εμπλακούν με τις δημοκρατικές διαδικασίες στην τάξη τους πρέπει να γνωρίζουν ότι γίνονται υποστηρικτές μιας «ριζοσπαστικής δημοκρατίας» από κάτω προς τα πάνω και πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να υπερασπιστούν αυτόν τον προσανατολισμό. Όχι μόνο γιατί προετοιμάζουμε τα παιδιά για μια καλύτερη κοινωνία, ενδυναμώνοντας τη δημοκρατική τους κουλτούρα, ώστε να αναγνωρίζουν κάθε τι το αποφασισμένο χωρίς διαβούλευση με τη βάση αλ-

λά και για τη γνώση των προβλημάτων που θα συναντήσουν. Δεν είναι θεμιτό να παριστάνουμε το δημοτικό συμβούλιο που παίρνει αποφάσεις, δημιουργώντας την λανθασμένη εντύπωση ότι τα παιδιά μπορούν να καταφέρουν πάντα αυτό που θέλουν με ομαλό και εύκολο τρόπο! Τα παιδιά μας χρειάζεται να δουν τα λάθη που μπορεί να προκύψουν από μια τέτοια οπτική και την περιορισμένη δυνατότητα τους αυτή τη στιγμή να καθορίσουν τι θα συμβεί στο περιβάλλον τους.

Η κωλυσιεργία των δημοκρατικών διαδικασιών και το προσωπικό μας παράδειγμα.

Πολλές φορές, ίσως, χρειαστεί οι μαθητές σας να αφιερώσουν πολλές ώρες συζητώντας και αποφασίζοντας δημοκρατικά για το τι, το γιατί και το πώς θα κάνουν κάτι, σε αντίθεση με τον ελάχιστο χρόνο που χρειάζεται συνήθως ένα άτομο από μόνο του, για να αποφασίσει τι και πώς θα κάνει κάτι! Αυτή, όμως, η διαδικασία είναι απαραίτητη όχι μόνο για την εμπλοκή όλων των παιδιών σας στα ζητήματα αλλά και για την προβολή ενός παραδείγματος δημοκρατικής διαδικασίας στην τάξη σας. Σε αυτή την προσπάθεια, ίσως, χρειαστεί να επιστρατεύσετε όλη την υπομονή σας για να ακουστούν όλοι/ες με προσοχή. Θεωρούμε σημαντική την αίσθηση της οργάνωσης και της τάξης στη διαδικασία καθώς και τη δημιουργία κλίματος ισότητας και ελευθερίας με σεβασμό της διαφορετικής άποψης και την κατανόηση του «Άλλου» χωρίς διακρίσεις φύλου, καταγωγής, χρώματος. Η στάση μας σε τέτοια ζητήματα «μιλάει». Δεν ωφελεί να υποστηρίζουμε τις δημοκρατικές αξίες, αλλά το προσωπικό μας παράδειγμα στην πράξη να είναι διαφορετικό. Ίσως, χρειαστεί να κρατάτε σημειώσεις εσείς και άλλοι ανακεφαλαιώνοντας το τι συμβαίνει. Ορίστε από την αρχή κάποια όρια στον συνολικό χρόνο της συζήτησης και την ώρα που θα μιλήσει το κάθε παιδί. Παρ' όλα αυτά, αν νιώσετε στην ατμόσφαιρα, ότι τα παιδιά σας κουράζονται από την διαδικασία, σας προτείνουμε:

- α) Καθρεφτίστε την κατάσταση που επικρατεί.
- β) Επιχειρηματολογήστε για τη σημασία των δημοκρατικών διαδικασιών.
- γ) Αναπλαισιώστε το τι έχει ειπωθεί και σε ποιο σημείο βρισκόσαστε.
- δ) Προτείνετε μια λύση για τη συνέχεια.

Σε κάθε περίπτωση, αν νιώσετε ότι έχετε ξεφύγει από τον χρόνο σας, ότι οι μαθητές σας έχουν κουραστεί ή χρειάζεται περισσότερη μελέτη του θέματος, εξηγήστε το τι συμβαίνει και προτείνετε τη διακοπή της διαδικασίας και την επανάληψη της στο άμεσο μέλλον.

Φροντίδα για τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Πολλοί έχουν εμπειρία συμμετοχής σε δημοκρατικές διαδικασίες φοιτητικών, επαγγελματικών ή ερασιτεχνικών συλλόγων. Οι διαδικασίες που ακολουθούν εκεί οι ενήλικες πολίτες είναι σύντομες, η προσοχή των παρευρισκομένων είναι πολλές φορές διασπασμένη, η παρουσία τους είναι προαιρετική και οι εισηγήσεις είναι προετοιμασμένες από παρατάξεις. Η διαδικασία υποβολής προτάσεων, πρωτολογίας, δευτερολογίας και ψηφοφορίας γίνεται συνήθως με απρόσωπο και γραφειοκρατικό τρόπο και ο διάλογος είναι προσχηματικός σε ολιγομελές ακροατήριο. Μην έχετε στο

νου σας κάτι τέτοιο για τα παιδιά σας.

Οι μαθητικές ολομέλειες χρειάζονται τη φροντίδα σας, για να λειτουργήσουν με θετικό για τους μαθητές μας τρόπο. Οι μαθητές σας **εκπαιδεύονται στο να αποκτήσουν δεξιότητες**, για να συμμετάσχουν σε τέτοιες διαδικασίες! Δεν είναι όλοι έτοιμοι για αυτό. Άλλοι μπορεί να μπορούν να μιλήσουν άνετα σε κοινό, άλλοι ντρέπονται ή δεν έχουν ευχέρεια λόγου, άλλοι δημιουργούν ένταση ή νιώθουν την ανάγκη να μιλούν συνέχεια κλπ. Ρωτήστε την γνώμη των υπολοίπων και τοποθετηθείτε και σεις χωρίς προσωπικές αιχμές απέναντι σε κάποιον που μονοπωλεί τον διάλογο. Ποια είναι η στάση σας στην περίπτωση που χρειάζεται να τοποθετηθούν και άλλοι πέρα από τους «καλούς μαθητές»; Η γνώμη του καθένα στην ομάδα, ακόμα και αρνητική, είναι σημαντική και πρέπει να ακουστεί με προσοχή από όλους. Όταν κάποιος μιλάει σε κοινό, συγκροτεί την σκέψη και τον λόγο του, αποκαλύπτει τις γνώσεις του/της για το θέμα και καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια να γίνει κατανοητός και να πείσει το κοινό του. Οι μαθητές ακούγοντας και μιλώντας, μαθαίνουν από τους άλλους και αναγνωρίζουν διαφορετικούς τρόπους σκέψης που τους/τις εμπλουτίζουν σαν προσωπικότητες. Ρωτήστε την γνώμη του κάθε μαθητή που αδυνατεί να εκφραστεί και δώστε τον χρόνο και την προσοχή που χρειάζεται, παρεκκλίνοντας, ίσως, και από τον αρχικό χρονικό προγραμματισμό σας. Συνοψίστε στο τέλος της κάθε τοποθέτησης την κεντρική της ιδέα με την σύμφωνη γνώμη αυτού που την εξέφρασε.

Η έκφραση προσωπικών προβλημάτων και η ενεργητική ακρόαση

Το πρόγραμμα που σας προτείνεται, σας καλεί σε ουσιαστικές και ειλικρινείς συζητήσεις με τους μαθητές σας. Εσείς και τα μέλη της ομάδας μπορεί να χρειαστεί να εκφράσετε προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις και προβληματισμούς με αυθεντικό τρόπο. Πολλοί μαθητές μας, ίσως και εμείς, δεν έχουν μάθει να ακούν με προσοχή τον άλλο και αντιθέτως σκέφτονται τα δικά τους συναφή ζητήματα, κριτικάρουν βιαστικά τα λεγόμενα ή ετοιμάζουν την απάντηση τους την ώρα που κάποιος μιλά. Δεν είναι αυτονόητο ότι όλοι έχουν την δεξιότητα της «ενεργητικής ακρόασης». Ακόμη και η δική σας εκπαίδευση για την εμπύχωση των ομάδων των μαθητών σας σε τέτοιες περιπτώσεις είναι μια μακρόχρονη διαδικασία.

Παρ' όλα αυτά, όταν κάποιος εκφράζει κάποιο προσωπικό πρόβλημα του, λειτουργήστε σαν να είναι φίλος σας και μην βιαστείτε να πείτε την γνώμη σας, να παρηγορήσετε, να ερμηνεύσετε ή να δώσετε συμβουλές. Απλά συνοδεύστε τον/την! Ο καθένας/μια από μας έχει το δυναμικό να βρει λύσεις στα προβλήματα του μόνος ή με τη βοήθεια μελών της ομάδας. Αυτό που χρειάζεται είναι η αίσθηση ότι κάποιος/α τον/την ακούει πραγματικά και συμπάσχει με το πρόβλημα. Είναι χρήσιμο στην προσπάθεια σας αυτή να έχετε γενικά υπόψη σας τα εξής:

- α) Ακούστε αληθινά με όλη την προσοχή σας και δείξτε το, ακόμα και με την στάση του σώματος σας.
- β) Τηρήστε γενικά μια στάση που δείχνει ότι αποδέχεστε απόλυτα το πρόσωπο που μιλάει και συναισθάνεστε το πρόβλημα.
- γ) Καθρεφτίστε τα συναισθήματα του, ανακεφαλαιώστε τα σημαντικά νοήματα ή λόγια του και ρωτήστε, αν καταλάβατε καλά.

ε) Ακούστε με προσοχή την απάντηση του.

ζ) Ρωτήστε τα υπόλοιπα μέλη τι τους προκάλεσε η διαδικασία και πώς άκουσαν τον φίλο τους.

Η σύνθεση των διαφορετικών απόψεων

Οι μαθητές μας –αλλά ίσως και εμείς προσωπικά, δεν έχουμε παραδείγματα επιτυχούς σύνθεσης των διαφορετικών ή αντίθετων απόψεων σε μια συζήτηση. Συνήθως, η ρητορική δεινότητα εκπροσώπων των αντιμαχόμενων πλευρών εξαντλείται στην υπεράσπιση της ισχυρογνωμοσύνης τους και την συνεπακόλουθη «κατατρόπωση» του αντιπάλου, ενώπιον του κοινού. Σε τέτοιες «μάχες» εκφέρονται απόψεις χωρίς επιχειρήματα επί παντός επιστητού και χωρίς βαθιά γνώση των θεμάτων. Η αντίρρηση εκλαμβάνεται πολλές φορές σαν προσωπική επίθεση και η ένταση της φωνής και των προσώπων είναι αποτρεπτική για την κατανόηση του «Άλλου». Το άτομο που συμμετέχει σε μια τέτοιου είδους διαδικασία αναγκάζεται εκ των πραγμάτων να μην αναγνωρίσει στις αντίθετες απόψεις θετικά στοιχεία και φυσικά δεν είναι διατεθειμένο να αποσύρει την πρόταση του ή να ενσωματώσει σε αυτήν τη διαφορετική άποψη με στόχο τη σύνθεση και την τελική συναίνεση.

Στην έρευνα και τον σχεδιασμό μιας δράσης για κάποιο πρόβλημα που γεννά αντιπαραθέσεις στην τοπική κοινωνία, είναι πολύ πιθανόν οι μαθητές σας να «μπερδευτούν» όταν θα έρθουν σε επαφή με παγιωμένες αντίθετες απόψεις, που εκφράζουν τα διάφορα συμφέροντα ή την ταξική φύση των συγκρούσεων και την πολιτική σκέψη που πηγάζει από αυτά.

Θεωρούμε ότι είναι ανάγκη, για την κριτική εξέταση του τρόπου με τον οποίο παίρνονται οι αποφάσεις σε ένα τόπο, να δώσουμε στους μαθητές μας ένα από παράδειγμα συμμετοχής σε άμεσο δημοκρατικό διάλογο, όπου η ανεκτικότητα στη διαφορετική γνώμη, η διαλεκτική σύνθεση και η διαβούλευση, αποτελούν μέρος της καθημερινής πρακτικής σε μια διαφωνία που παρουσιάζεται ανάμεσα τους μέσα στην τάξη. Ίσως, το κυριότερο που πρέπει να έχετε στον νου σας σε αυτές τις περιπτώσεις είναι η επικέντρωση στο αντικείμενο της διαφωνίας, στην άποψη που εκφέρεται, παρά στο υποκείμενο, στο ποιος δηλαδή κατεβάζει μια πρόταση. Πρέπει να δειχθεί κατά την άποψη μας ότι αν οι μαθητές φέρονται με εμπάθεια προς τα πρόσωπα, χωρίς να δείχνουν σεβασμό προς τον συνομιλητή τους, τότε και αυτό αναπόφευκτα θα αμυνθεί υπερασπιζόμενος τον εαυτό του και έτσι η προσπάθεια για την τελική επίλυση της όποιας διαφωνίας απομακρύνεται.

Διαδικασίες για την σύνθεση των απόψεων

- Καλό θα ήταν να έχετε υπ' όψιν σας μερικούς βασικούς κανόνες πριν την τελική ψηφοφορία, αν βρεθείτε αντιμέτωποι με μια συγκρουσιακή διαφωνία μεταξύ των μαθητών σας στην τάξη, όπου η εξεύρεση λύσης φαίνεται αδύνατη:
- Ζητήστε από τους συμμετέχοντες να μην «βιάζονται» να κατεβάσουν την τελική πρόταση τους από την αρχή. Ας περιμένουν, ακούγοντας πρώτα με προσοχή τα όσα λέγονται και μετά μπορούν να συζητήσουν σε μικρές ομάδες την πρόταση τους για την ολομέλεια.

- Μπορείτε να καθιερώσετε μια διαδικασία, όπου μια πρώτη «δοκιμαστική» πρόταση κατατίθεται με επιφύλαξη, για να ακολουθήσει διαβούλευση με ερωτήσεις από την ολομέλεια, ώστε να απαντηθούν από την ομάδα που κατεβάζει την πρόταση ή άλλους μαθητές. Μπορείτε να δώστε χρόνο, ώστε να απαντηθούν αυτές οι ερωτήσεις και η ομάδα που προτείνει να αποσύρει ή να τροποποιήσει την πρόταση της, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τις ερωτήσεις και τις ιδέες της ολομέλειας.
- Ζητήστε κάθε πρόταση να συνοδεύεται με τις αρχές και τα επιχειρήματα της. Στις αρχές συγκαταλέγεται και το «γιατί», δηλαδή για ποιο σκοπό ή με ποιο σκεπτικό κατατίθεται μια πρόταση. Τα επιχειρήματα χωρίζονται σε θετικά (τα περισσότερα) και αρνητικά (λιγότερα). Ζητήστε από τους μαθητές σας να «κομματιάσουν» την πρόταση τους σε πλεονεκτήματα και σε μειονεκτήματα. Θα δημιουργηθεί έτσι από την ομάδα, μια εμπλουτιζόμενη και από άλλους λίστα, με τα υπέρ και τα κατά της πρότασης, που θα αναγράφεται σε πίνακα, για να είναι αναγνώσιμη από όλα τα μέλη και να μπορεί να δέχεται διορθώσεις.
- Τηρήστε μια διαδικασία, όπου οι μαθητές θα τοποθετούνται σε κάθε επιμέρους επιχείρημα και σημειώνετε τις απόψεις τους. Κάθε καινούργια γνώμη που ακούγεται, εμπλουτίζει το αρχικό σκεπτικό. Εξετάστε, στο τέλος, ποια και πόσα από τα αρχικά επιχειρήματα ενισχύθηκαν ή απορρίφθηκαν.

Συζητώντας για την ευθύνη των θεσμών

Η γνώση των τοπικών φορέων-θεσμών και της λειτουργίας τους σε ένα τόπο, είναι ζητούμενο ακόμα και για τους ενήλικες δημότες. Πρόκειται για σημαντική και χρήσιμη γνώση, αλλά η προσπάθεια μας δεν σταματά εκεί, γιατί ο στόχος μας δεν είναι αυτός. Είναι σημαντικό για τον αυριανό ενεργό πολίτη και σημερινό μαθητή να γνωρίζει ότι οι αποφάσεις δεν παίρνονται από κάποια απρόσωπη αρχή που γνωρίζει τα πάντα. Είναι χρήσιμο να γνωρίζουν τα παιδιά μας ότι οι αποφάσεις παίρνονται από υπαρκτά καθημερινά πρόσωπα, που προβληματίζονται και ακολουθούν δημοκρατικές διαδικασίες. Είναι θεμιτό να αποκτήσουν εμπειρίες επαφής με τους ανθρώπους που αντιπροσωπεύουν αυτούς τους θεσμικούς φορείς, να συνομιλήσουν μαζί τους, να επηρεαστούν, να ακούσουν τις προτεραιότητες και τα προβλήματα τους, ακόμα και να αλλάξουν γνώμη!

Στην επαφή με τα προβλήματα ενός τόπου και τις σχετικές αντιπαραθέσεις που πιθανόν να παρουσιάζονται σε κάποιο θεσμικό όργανο ή δημοτικό συμβούλιο, είναι πιθανόν, κυρίως στις μεγάλες τάξεις Γυμνασίου ή Λυκείου, να προκύψουν «φλογερές» συζητήσεις για το τι φταίει και ποιος ευθύνεται για την κατάσταση. Ακούστε με προσοχή τις απόψεις των μαθητών που συνήθως εμπιέχουν συναισθηματική φόρτιση, αλλά δώστε προσοχή στα εξής κομβικά σημεία γιατί είναι πολύ πιθανόν να οδηγηθούν οι μαθητές σας σε λάθος συμπεράσματα.

Οι μαθητές μας είναι «ειδικοί» στα ζητήματα που αφορούν στη ζωή και στην καθημερινότητα τους και έχουν δικαίωμα να εκφράσουν τα συναισθήματα και τα οράματα τους για τον εαυτό, τον κόσμο και τον τόπο τους. Από κει και πέρα είναι δεδομένο ότι δεν τα ξέρουμε όλα τα θέματα! Δεν είναι εποικοδομητικό να εκφέρουμε πρόχειρες και γρήγορες, τηλεοπτικού τύπου, απαντήσεις σε ερωτήματα που προκύπτουν στην πορεία μας και οδηγούν σε βεβιασμένα και λανθασμένα συμπεράσματα. Κάθε ζήτημα που αφορά τη δημόσια ζωή είναι πολύπλοκο, επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες και χρήζει έρευνας. Η στοιχειώδης κριτική σκέψη μας οδηγεί στην επανεξέταση πολλών στοιχείων που θεωρούνται δεδομένα και τα οποία χρειαζόμαστε για να βγάλουμε οριστικά και αξιόπιστα συμπεράσματα.

Οι μαθητές μας έχουν δικαίωμα να ασκήσουν κριτική στη λειτουργία και τις αποφάσεις των θεσμών που επηρεάζουν τη ζωή τους. Δεν έχουν όμως το ρόλο της απόδοσης κατηγοριών σε δημόσια πρόσωπα και οι παρεμβάσεις μας δεν θα πρέπει να ενθαρρύνουν ένα τέτοιο κλίμα. Οι μαθητές δεν είναι δικαστές, για να αποδίδουν ευθύνες και να καταδικάζουν!

Οι μαθητές μας μπορούν να εκφράσουν την άποψη τους για το αποτέλεσμα των επιλογών ενός δημόσιου προσώπου για τον τόπο τους. Όμως, δεν έχουν το δικαίωμα να γίνουν κριτές της ηθικής των ανθρώπων. Θεωρούμε ότι δεν υπάρχουν «καλοί» και «κακοί» στην πολιτική σκέψη και πράξη. Υπάρχουν μόνο λανθασμένες ή σωστές επιλογές. Εκτός των αποδεδειγμένων εξαιρέσεων, θεωρούμε ότι τα αιρετά με δημοκρατικές διαδικασίες πρόσωπα που εμπλέκονται με την πολιτική ζωή έχουν καλές προθέσεις, και λειτουργούν στα πλαίσια της νομιμότητας για το καλό του τόπου τους, σύμφωνα με τις αξίες που πιστεύουν και τις δυνατότητες τους.

Οι μαθητές είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους και έχουν την ευθύνη για να προσπαθήσουν να αλλάξουν τα πράγματα και να επηρεάσουν άλλους ανθρώπους, αλλά σαφώς δεν ευθύνονται για την κατάσταση που επικρατεί στον δημόσιο βίο της χώρας και του τόπου τους. Είναι θεμιτό λοιπόν να αποφεύγουμε την απόδοση υπερβολικών ατομικών ευθυνών στους μαθητές μας ή να τους επιφορτίζουμε με την αίσθηση ότι έχουν την εξουσία να αλλάξουν τη συνολική κατάσταση του τόπου τους. Την ευθύνη για τις πολιτικές επιλογές την έχουν τα αρμόδια θεσμικά όργανα που έχουν την κατάλληλη υποδομή, το προσωπικό και τις διαδικασίες για τη δημοκρατική λήψη των αποφάσεων και την εφαρμογή τους.

Στα πλαίσια του «πολιτικού γραμματισμού», είναι θεμιτό να συζητούμε τις διάφορες πολιτικές θέσεις σαν πηγή γνώσης για τον τρόπο που αυτές επηρεάζουν την πραγματικότητα της ζωής μας. Μπορούμε να τοποθετηθούμε προσωπικά όσον αφορά στο αν αυτές συμφωνούν με τις δικές μας αξίες και το όραμα για τον τόπο μας. Είναι όμως αθέμιτο να προχωρούμε σε πολιτικές τοποθετήσεις, υποστηρίζοντας «συμπαθείς» θέσεις και εξαγγελίες συγκεκριμένων πολιτικών παρατάξεων. Πολλές προθέσεις για το περιβάλλον είναι κοινές σε διάφορες πολιτικές παρατάξεις. Η οπτική τους ούτως ή άλλως έχει πάντα τα θετικά και τα αρνητικά της σημεία και χρειάζεται έρευνα με κριτική σκέψη για την αποκρυστάλλωση μιας άποψης. Θεωρούμε δεδομένο ότι η φροντίδα για το περιβάλλον και την κοινωνία αφορά την κοινωνία στο σύνολο της και δεν ανήκει αποκλειστικά σε κάποια κομματική θέση. Οι μαθητές σας θα έχουν δικαίωμα ψήφου, όταν θα γίνουν 18 ετών. Αφήστε για τότε τα τελικά συμπεράσματα για τις πολιτικές επιλογές τους.

Για την ανάπτυξη της ικανότητας δράσης

Μπορεί μια «αποτυχημένη δράση» των μαθητών να γίνει μια επιτυχημένη εκπαιδευτική διαδικασία;

Έχει ήδη αναφερθεί ότι οι πολιτικές αποφάσεις και η υλοποίηση τους σε έναν τόπο είναι αρμοδιότητα των θεσμικών φορέων και όχι των μαθητών. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε και εμείς και οι μαθητές μας ότι η δράση των παιδιών σπανίως μπορεί να αλλάξει συνολικά μια πραγματικότητα σε ένα τόπο, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον. Συχνά ακούγονται από εκπαιδευτικούς τα ερωτήματα: Ποιος θα ακούσει με προσοχή τα παιδιά και θα υλοποιήσει τις προτάσεις τους; Μήπως απογοητευτούν από τη λειτουργία των θεσμών ή από την μη πραγματοποίηση των ιδεών τους και παραιτηθούν;

Η λειτουργία του δικτύου "Βιώσιμη Πόλη" έχει σαν στόχο την αποτροπή τέτοιων καταστάσεων. Αν η προσπάθεια των παιδιών, για να προταθούν πραγματοποιήσιμες λύσεις και οι συνεργασίες εκπαιδευτικών, γονέων και φορέων, δεν φέρουν αποτέλεσμα στην πραγματοποίηση των προτάσεων τους, είναι θεμιτό να αναλυθεί εν τέλει σε βάθος το γιατί. Μια τέτοια διαδικασία υποστηρίζεται ότι θα βοηθούσε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν τις δυσκολίες ή τα λάθη τους και να αναπτύξουν τις ικανότητες τους για την ανάληψη μιας «επιτυχημένης» δράσης στην επόμενη προσπάθεια τους!

Η δράση των παιδιών γίνεται με σχεδιασμό και έρευνα από τους μαθητές για την αλλαγή μιας κατάστασης, αλλά ο εκπαιδευτικός στόχος μας είναι η ανάπτυξη της ικανότητας τους για δράση. Είναι θεμιτό τα παιδιά να αναγνωρίζουν την πιθανότητα πολλές φορές οι «ουτοπικές» ιδέες τους να μην μπορούν να εφαρμοστούν τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον, αλλά παρ' όλα αυτά να μπορούν να προβληματιστούν, για το τι είναι εφικτό και γιατί, να συνεργαστούν, να αποφασίζουν δημοκρατικά, να μοιράζουν τη δουλειά και να έχουν την αίσθηση ότι η προσπάθεια τους έχει αποτέλεσμα και επιβραβεύεται, τουλάχιστον στα πλαίσια του σχολικού τους χώρου! Η εμπλοκή των ενηλίκων ή των φορέων που προτείνεται στο Δίκτυο μας, πέρα από την θεσμική γνώση, έχει στόχο κυρίως την ενδυνάμωση των παιδιών που ανακαλύπτουν ότι μπορεί να έχουν βοήθεια από ευαισθητοποιημένους ενήλικες, για να γίνει τελικά αυτό που με περίσκεψη και όραμα αποφάσισαν. Έχουν έτσι την θετική αίσθηση και την μνήμη της συνεισφοράς και των άλλων υπαρκτών συνεργατών τους, εκπαιδευτικών, γονέων ή εργαζόμενων στους θεσμούς στον «κοινό αγώνα» για το μέλλον της κοινότητάς τους.

Η αποφυγή της χειραγώγησης ή της πλασματικής συμμετοχής των παιδιών

Είναι σημαντικό να τονιστεί η επιδίωξη μας για την αποφυγή της χειραγώγησης των παιδιών μας προς μια ιδεολογική κατεύθυνση ή για την επιβολή μιας δράσης, χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή τους. Η αυθεντική συμμετοχή του εκπαιδευτικού ως προσώπου και η έκφραση των προσωπικών του απόψεων, πρέπει πάντα να συνοδεύεται με την προτροπή για την κριτική ανάλυση τους με την τοποθέτηση όλων των μελών της ομάδας, όπως προτείνεται άλλωστε και για κάθε άλλη άποψη που εκφράζεται. Πρέπει, επίσης, να συνοδεύεται με τη ρητή δήλωση ότι πρόκειται για τις προσωπικές σας απόψεις, που εκφράζονται όταν αυτό ζητηθεί επίμονα από τους μαθητές και ότι δεν πρέπει απαραίτητα να συμφωνήσουν με αυτές. Μην έχετε υπερβολικές απαιτήσεις στην «κινητοποίηση» τους για δυναμική δράση. Οι μαθητές μας, ίσως, έχουν περιορισμένες και εξελίξιμες ικανότητες επιχειρηματολογίας ή ετοιμότητας για δράση αυτή την στιγμή. Δεν είναι ούτε μέλη πολιτικής οργάνωσης ούτε εκπαιδευμένοι περιβαλλοντικοί ακτιβιστές σε κάποια ΜΚΟ και δεν είναι ίσως επιλογή τους το να γίνουν τουλάχιστον τώρα κάτι τέτοιο. Μην έχετε τέτοιες υπερβολικές προσδοκίες από αυτούς και μην παρασύρεστε από τη δική σας ίσως βούληση για να επιδείξει η ομάδα σας έργο.

Κάτι που δυστυχώς κατά την άποψη μας εμφανίζεται συχνά είναι η λεγόμενη «πλασματική συμμετοχή» των παιδιών. Ο συντονιστής, όπως έχει αναφερθεί, πολλές φορές ίσως πάρει οργανωτικές πρωτοβουλίες μπροστά σε μια δύσκολη κατάσταση της ομάδας. Αυτή η προσωρινή λύση στο πρόβλημα απέχει πολύ από ένα πρόγραμμα, όπου οι ουσιαστικές αποφάσεις παίρνονται από τον ενήλικα. Το να ωθούνται τα παιδιά χωρίς συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες σε μια δήθεν αυθεντική συμμετοχή με την ανάθεση έργου από τον εκπαιδευτικό, αναπαράγει κατά την άποψη μας, τη συνήθη σχέση εξουσίας που έχει οδηγήσει στην παραίτηση και την ανευθυνότητα. Παρά τις συνήθως αντίθετες δηλώσεις, υπάρχουν περιπτώσεις, όπου τα παιδιά δρουν «ακτιβιστικά» ή «διακοσμητικά», μη κατανοώντας όλα σε βάθος τον λόγο που κάνουν κάτι. Φροντίστε να μην είναι αυτή η δική σας ομάδα, γιατί θα είστε μακριά από τον στόχο σας, αν επιθυμείτε την εκπαίδευσή τους ώστε να αναλάβουν με επιτυχία στο μέλλον τον ρόλο του ενεργού πολίτη.

Η ανάλυση και η διασαφήνιση των αξιών μέσα από τις τοπικές συγκρούσεις.

Είναι πολύ πιθανό και στον τόπο σας να υπάρχουν συγκρούσεις για κάποιο περιβαλλοντικό ή κοινωνικό ζήτημα που οι μαθητές θα «ανακαλύψουν» στην πορεία τους και θα θελήσουν να συμβάλουν στην επίλυση του. Οι συγκρούσεις συμφερόντων και τα διλήμματα που προκύπτουν από αυτές αποτελούν αντικείμενο μάθησης για τους μαθητές σας, στα πλαίσια της εκπαίδευσης για την Αειφορία. Οι τοπικές πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται με διαβούλευση και κάθε φορά με βάση τις αξίες των κοινωνικών ομάδων που αντιπροσωπεύονται στα τοπικά συμβούλια. Η ανάλυση των αξιών με βάση τις οποίες λαμβάνονται αυτές οι αποφάσεις και η διασαφήνιση των προσωπικών αξιών του κάθε μέλους της ομάδας, αποτελεί παιδαγωγική αρχή της εκπαίδευσης για την Αειφορία και κομβική στιγμή για τη ζωή της ομάδας σας. Έχει αποδειχθεί ότι η γνώση από μόνη της χωρίς το απαραίτητο αξιακό υπόβαθρο της δεν είναι αρκετή, για να αλλάξει τα πράγματα. Στα πλαίσια της «εκπαίδευσης για τις αξίες» πρέπει να έχετε υπόψη σας τα εξής:

Το προσωπικό σας παράδειγμα! Αν έχετε για παράδειγμα φανεί στο παρελθόν ή τώρα στα μάτια τους αυταρχικός ή αδιάφορος, χωρίς προσωπική σχέση με τα μέλη αυτής της ομάδας ίσως συναντήσετε εξ αρχής προβλήματα, όταν υποστηρίζετε τις δημοκρατικές αξίες, τις αξίες της αλληλεγγύης και της επικοινωνίας στις ανθρώπινες σχέσεις. Ίσως, είναι από τις λίγες στιγμές που εσείς και οι μαθητές σας καλείστε να αποκαλύψετε ένα μέρος της προσωπικότητας σας δημοσίως και πρέπει για τον λόγο αυτό να επιδιώκετε ένα παράδειγμα πηγαίας φιλικής συζήτησης παρά μαθήματος.

Δεν υπάρχει σωστή ή λάθος άποψη και δεν βαθμολογούνται οι αξίες του καθενός. Καλείστε και εδώ να δώσετε προσοχή, όταν τα μέλη της ομάδας σας μιλούν, να αναπλαισιώσετε αποδεχόμενοι τα λεγόμενα και τα συναισθήματα τους ακόμα και αν εκφράζουν αρνητικές σκέψεις. Μην ερμηνεύετε ή κρίνετε τις απόψεις αυτές ακόμη και αν δεν συμφωνείτε αλλά ζητήστε την τοποθέτηση και άλλων μελών σε αυτές. Κρατήστε την προσωπική σας άποψη τελευταία, παρά τις πιθανές προτροπές, για να μην επηρεάσετε με τη βαρύτητα της άποψης σας τους μαθητές σας προς μια κατεύθυνση.

Καθιερώστε μια διαδικασία που να μην κουράσει ή αποθαρρύνει τα μέλη. Αν πρόκειται να διασαφηνίσουν τις αξίες τους και να μιλήσουν για το τι είναι πιο σημαντικό για αυτούς και γιατί, προτιμήστε κατ' αρχήν τις μικρές ομάδες. Αν πρόκειται να αναλύσουν τις αξίες που κρύβονται πίσω από μια απόφαση, φροντίστε τη διαδικασία και σημειώστε ή ομαδοποιείστε τις απόψεις στον πίνακα.

